

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικό και Καποδιστριακό
Πανεπιστήμιο Αθηνών

Φιλοσοφία της Φύσης

Ενότητα: Η Φύση στην Αρχαία Ελληνική Φιλοσοφία

Άννα Λάζου

Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας, Φιλοσοφική Σχολή

I.V. Πλωτίνος & νεοπλατωνισμός

Επιμέλεια προπτυχιακής εργασίας της Όλγας Βερελή,
πτυχιούχου του Τμήματος Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής, Ψυχολογίας

Ο Πλωτίνος (περ. 205 – 270 μΧ)¹ ήταν σημαντικός φιλόσοφος της ύστερης αρχαιότητας και ιδρυτής της νεοπλατωνικής σχολής της φιλοσοφίας. Θεμελιώνει και αναπτύσσει στις *Εννεάδες* την θεωρία των τριών υποστάσεων. Βασικές αρχές της πλωτινικής θεωρίας είναι οι τρεις οντολογικές βαθμίδες του Όντος, Εν – Νους - Ψυχή. Με βάση αυτό το μεταφυσικό μοντέλο, όλο το πλωτινικό σύστημα δομείται από την οργανική ενότητα αυτών των υποστάσεων και οργανώνεται μέσα από την οντολογική τους ιεράρχηση.

Ποιο συγκεκριμένα, στον πυρήνα της πλωτινικής οντολογίας εδρεύει το απόλυτα υπερβατό Εν – Αγαθό, αντίστοιχο του πλατωνικού Αγαθού, αιτία προέλευσης, απαρχή και σκοπός όλων των υπολοίπων υποστάσεων και των όντων που μετέχουν σ' αυτές. Δεύτερος στην τάξη, ύστερος του Ενός και πρώτος άριστος φορέας του, βρίσκεται ο Νους. Ο πλωτινικός Νους, σύνθεση του αριστοτελικού Θεού και του πλατωνικού νοητού κόσμου των Ιδεών, μεταλαμβάνει της απόλυτης πρώτης λάμψης και σοφίας του Ενός, ένας αιώνιος, άφθαρτος, αμετάβλητος και αυτοπροσδιοριζόμενος Νους. Τρίτη και τελευταία στην μεταφυσική ιεραρχία του πλωτινικού συστήματος βρίσκεται η Ψυχή. Η πλωτινική Ψυχή, σε αντίθεση με την αιώνια αμεταβλητότητα του Νου, είναι μια διαρκώς μεταβαλλόμενη διαμορφωτική δύναμη, ποιητική αιτία του αισθητού κόσμου που κοσμεί και διοικεί όλο το Σύμπαν σύμφωνα με το αιώνιο νοητικό πρότυπο του Νου.²

¹ Για τη ζωή και το έργο του πληροφορούμαστε κυρίως από το μαθητή του Πορφύριο, που υπήρξε συνεχιστής της φιλοσοφίας του. Ο Πλωτίνος σε ηλικία είκοσι οχτώ ετών φαίνεται ότι δέχτηκε την καθοριστική επίδραση ενός φιλοσόφου ονόματι Αμμωνίου Σακκά, στον οποίο μαθήτευσε επί έντεκα χρόνια. Μετά το θάνατο του Αμμωνίου ο Πλωτίνος εγκαταστάθηκε στη Ρώμη και επιδόθηκε στη φιλοσοφία μαζί με έναν κύκλο μαθητών του. Θ. Πελεγγρίνη, (2003), *Νεοπλατωνισμός, το λυκόφως της αρχαίας ελληνικής φιλοσοφίας*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σελ. 28 – 29.

² Θ. Πελεγγρίνη, ό.π.

Ο Πλωτίνος επιχείρησε μια δεύτερη ανάγνωση του πλατωνικού έργου, ούτως ώστε να καλύψει τα κενά που κάνουν τη πλατωνική φιλοσοφία ευάλωτη. Διαφοροποιείται από τους υπόλοιπους φιλοσόφους της εποχής που ακολουθούσαν τη πλατωνική παράδοση, έχοντας ως κύριο έργο προς μελέτη τον *Τίμαιο*, και έδωσε μια δική του ερμηνεία για τη δημιουργία του σύμπαντος. Απορρίπτει την ιδέα ενός θεού-δημιουργού, όπως αναφέρεται στον *Τίμαιο*. Κατ' αυτόν, η αρχή των πάντων είναι το εν, το οποίο ταυτίζεται με το θεό και το αγαθό. Το εν υπερέχει σε σχέση με όλα τα υπόλοιπα όντα, καθώς χαρακτηρίζεται από απόλυτη ενότητα και απλότητα, δεν είναι κάτι σύνθετο, αλλά άυταρκες και τέλειο. Η δημιουργία του κόσμου ξεκινά λόγω της υπεραφθονίας του ενός που δεν μπορεί να συγκρατηθεί στον εαυτό του και υπερχειλίζει. Η εκούσια απορροή του ενός έχει ως αποτέλεσμα τη γέννηση του Νου και της Ψυχής. Ο Νους περικλείει τις ιδέες, τα αρχέτυπα των αισθητών πραγμάτων και επίσης συνιστά την αιτία από την οποία προήλθε η Ψυχή. Η δε Ψυχή αποτελεί τη δύναμη που μεταμορφώνει την άμορφη και απροσδιόριστη πρώτη ύλη στον αισθητό κόσμο. Τα τρία αυτά επίπεδα (Εν, Νους, Ψυχή) συνδέονται με σχέσεις εκπήγασης, η κάθε υπόσταση παράγει την άλλη και ταυτόχρονα στοχάζεται την ανώτερη αιτία της.

Επομένως, δεν υπάρχουν χάσματα ή κενά στο σύμπαν, αφού κάθε οντότητα δεν επιτελεί μόνο το δικό της έργο, αλλά λειτουργεί και ως συνδετικός κρίκος μεταξύ της προηγούμενης και της επόμενης. Ο νεοπλατωνικός φιλόσοφος θεωρεί το σύμπαν ως ολότητα που χαρακτηρίζεται από απεραντοσύνη – καθόσον περιλαμβάνει όλα τα όντα που υπάρχουν, αλλά και όσα ενδέχεται να υπάρξουν – και συνοχή, μιας και ανάμεσα στα όντα, είτε αυτά είναι ήδη μέρος του πραγματικού κόσμου είτε πρόκειται να γίνουν, δεν μεσολαβούν κενά.

Σύμφωνα με τον Πλωτίνο, επικρατεί κοσμική πληρότητα και αδιάσπαστη συνοχή στο σύμπαν και τίποτα από όσα το συνέχουν δε μπορεί να αφαιρεθεί: όλα τα όντα, ανώτερα ή κατώτερα, καλά ή κακά είναι απαραίτητα, προκειμένου να διατηρηθεί η ταυτότητα και λογική αλληλουχία των μερών του.

Η ιδέα αυτή αποτελεί βασική αρχή της νεοπλατωνικής μεταφυσικής: είναι η αρχή της συνεχείας ή των ενδιάμεσων όρων. Χάρη σ' αυτήν, επιτυγχάνεται η διασφάλιση δύο αντιλήψεων: πρώτον, ότι θεός και άνθρωπος δεν χωρίζονται από ένα αγεφύρωτο χάσμα, σαν μια αδιάσπαστη και ατελείωτη αλυσίδα, αποδείχθηκε ιδιαίτερα δημοφιλής στους κατοπινούς φιλοσόφους και υιοθετήθηκε από τους μάγους και τους θεουργούς, που βάσισαν τη μαγική τους πρακτική σε αυτήν τη θεώρηση. Εκτός όμως

από την αρχή της συνεχείας, μια άλλη βασική αρχή του νεοπλατωνισμού που διείσδυσε στο κόσμο της μαγείας ήταν η κοσμική συμπάθεια. Σύμφωνα με αυτήν, αφού το σύμπαν αποτελεί μια ολότητα και διέπεται από ενότητα, υφίσταται ανταπόκριση, συσχέτιση κι ενότητα μεταξύ των τμημάτων του. Δηλαδή, τα μέρη του σύμπαντος συνδέονται μεταξύ τους, το κάθε τμήμα καθρεφτίζεται μέσα στο άλλο, το ένα βρίσκεται μέσα στο άλλο. Κατά τον Πλωτίνο, κάθε ον είναι από τη μια πλευρά ο εαυτός του, από την άλλη όμως είναι δυνάμει και κάθε άλλη οντότητα. Ανάλογα με τη φύση της, μια οντότητα συμπεριλαμβάνει ολόκληρη τη πραγματικότητα προσαρμοσμένη στη δική της μοναδική υπόσταση.

Η αρχή της αντιστοιχίας έχει διπλό ρόλο: λειτουργεί κάθετα και οριζόντια μέσα στο σύμπαν. Η κάθετη διαβάθμιση του σύμπαντος είναι η κατηγοριοποίησή του από το ανώτερο προς το κατώτερο σε τρεις υποστάσεις (το εν, το νου και τη ψυχή) που καταλήγουν στον αισθητό κόσμο.

Επιπροσθέτως, η αρχή της αντιστοιχίας λειτουργεί και οριζοντίως. Δηλαδή σε κάθε τμήμα μιας υπόστασης και σε κάθε τμήμα του αισθητού κόσμου αντανακλάται αντιστοίχως ολόκληρη η υπόσταση κι ολόκληρος ο αισθητός κόσμος, αντικατοπτρίζοντας το όλο της πραγματικότητας, μιας και αυτή βρίσκεται και σε κάθε ένα από τα επίπεδα της.

Βάσει αυτής της αρχής, ο υλικός κόσμος είναι συγχρόνως και αντανάκλαση των αθέατων δυνάμεων των θεών: Ζώα, πετρώματα και τα διάφορα υλικά αντικείμενα είναι δυνατόν να εκφράζουν, σύμφωνα με την αρχή της αντιστοιχίας, υπερβατικές δυνάμεις. Αυτό το διασφαλίζει η αδιάκοπη ροή επικοινωνίας μεταξύ όλων ανεξαιρέτως των όντων³.

1.Επιρροές του νεοπλατωνισμού στην εξέλιξη της σκέψης για τη φύση & τη σχέση ανθρώπου - φύσης

Όλγας Βερελή – Άννας Λάζου

Συνολικά, η διαδρομή του νεοπλατωνισμού εκτείνεται από τον 3^ο μ. Χ. αιώνα, οπότε και δημιουργήθηκε, φθάνοντας έως το 17^ο αιώνα, που πάντα αδιάσπαστος από

³ Θ. Πελεγρίνης, (1997), *Μάγοι της Φιλοσοφίας*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, στ' έκδοση, σελ. 102 - 113.

τον ερμητισμό, εντοπίζεται σε κείμενα διάφορων ερευνητών και στοχαστών. Η συμμετοχή του στα αναγεννησιακά προοδευτικά ρεύματα γίνεται προφανής μέσω της φιλοσοφίας του Παράκελσου, αμφισβητία των επιστημονικών δογμάτων των χρόνων του, με φήμη που έφτασε μέχρι την αυγή της «ατομικής» επιστήμης.

Σύμφωνα με το κοσμοείδωλο του Νεοπλατωνισμού, οι δυνάμεις, καθώς έχουν την ικανότητα να διαχέονται σε όλες τις υποστάσεις του σύμπαντος, παρείχαν τη δυνατότητα σε όσους ασκούσαν μαγικές τελετές να έλθουν σε επαφή με τις θεότητες που αντιστοιχούσαν στα αντικείμενα, τα οποία μεταχειρίζονταν. Με τον τρόπο αυτό, η Νεοπλατωνική φυσική φιλοσοφία μπορεί να θεωρηθεί ως βάση και φιλοσοφική προϋπόθεση της μαγείας και της αλχημείας.⁴

Η μετάβαση από τη φιλοσοφία στη μαγεία και την αλχημεία της Αναγέννησης ξεκίνησε ήδη από την εποχή του Πλωτίνου. Παρότι ο εισηγητής του νεοπλατωνισμού δεν αποδεχόταν τη μαγεία ως μέθοδο ικανή να οδηγήσει στη σωτηρία της ψυχής - αντιθέτως θεωρούσε ότι απευθυνόταν στο άλογο κομμάτι της που συνδέεται πιο πολύ με τον υλικό κόσμο παρά με την ανώτερη έκφανση της - ήδη στον κύκλο του υπήρχαν πρόσωπα που έδειχναν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τη μαγεία.⁵

Το πρόσωπο που ασχολήθηκε πιο συστηματικά με τη μαγεία ήταν ο μαθητής και βιογράφος του Πλωτίνου, Πορφύριος. Συγκεκριμένα ο Πορφύριος εισήγαγε στη νεοπλατωνική φιλοσοφία τους Χαλδαϊκούς ή Θεουργικούς χρησμούς. Πρόκειται για μια σειρά ποιημάτων του 2^{ου} μΧ αιώνα, τα οποία αναφέρονται και ως Χαλδαϊκά Λόγια ή απλώς Λόγια, που αποδίδονται στον Ιουλιανό τον Χαλδαίο και τον γιο του, Ιουλιανό, επίσης επονομαζόμενο και ως Θεουργό. Πηγή τους είναι η Ελληνική μυστική παράδοση της πρώτης χιλιετίας προ Χριστού και υποστηρίζεται ότι περιλαμβάνουν αλήθειες που αποκάλυψαν οι θεοί στους συντάκτες τους. Κύρια θέση αυτών των χρησμών είναι η δυνατότητα της σωτηρίας της ψυχής: Οι απολογητές των χαλδαϊκών χρησμών, εμπνευσμένοι από τη Πλατωνική παράδοση, πίστευαν ότι η ψυχή έχει εκπέσει από τον κόσμο των ιδεών στον κόσμο της ύλης. Σε αντιδιαστολή προς τους

⁴ Ο Νεοπλατωνικός κόσμος, όπως προαναφέραμε, είναι ένα συνεχές όλον με διαβαθμίσεις και το κάθε επί μέρους ον έχει τις ιδιότητες του όλου. Οι δυνάμεις που υπάρχουν, όμως, στη φύση δεν αποκαλύπτονται στο γυμνό μάτι ή στον οποιοδήποτε. Μόνο ο μυημένος, που γνωρίζει συγκεκριμένους κανόνες και πρακτικές τεχνικές, μπορεί να την προσεγγίσει.

⁵ Όπως παραδείγματος χάριν ο Αμέλιος, μαθητής του, για τον οποίο λέγεται ότι επιχείρησε να μυήσει και το δάσκαλό του σε μαγικές τελετές. Ο.π.

προγενέστερους φιλοσόφους, όμως, θεωρούσαν ότι είναι αδύνατον η ψυχή να αποσπαστεί από τον ένυλο κόσμο, αρκούμενη στις δικές της και μόνο δυνάμεις. Η μέθοδος που πρέπει να ακολουθηθεί κατ' αυτούς είναι η άσκηση ορισμένων μυστηριακών τελετών μαγείας, των «θεουργιών», στις οποίες προΐστανται οι θεουργοί.

Οι θεουργοί πρέσβευαν, ότι οι θεοί τους έχουν μεταδώσει γνώσεις σχετικά με τις σημασίες των συμβόλων, ενώ χάρη σε αυτά μπορούν να έλθουν σε επαφή με διάφορες συμπαντικές δυνάμεις και μέσω αυτών να επικοινωνήσουν εν τέλει με το θείο. Μέσο για την επίτευξη της επικοινωνίας αυτής είναι μια σειρά μαγικών πράξεων, όπως είναι η «σύστασις», οι «εντυχίαι» και οι «κλίσεις», ο «εξορκισμός της Εκάτης», η «καθιέρωσις του αγάλματος της Εκάτης», ο «εκατικός στρόφαλος» ή οι «χαρακτήρες». Στόχος των θεουργών ήταν να εισακουσθούν οι επιθυμίες τους από τους θεούς και να καταφέρουν, επηρεάζοντας κάποιες δυνάμεις, να βρεθούν κοντά στο θεό.

Οι θεουργοί, διαφοροποιούνται από τον Πλάτωνα ως προς το μέσον που οδηγεί στο αγαθό, στο θείο. Προβάλλουν αντί της συστηματικής άσκησης της φιλοσοφίας, τη μαγεία. Το φιλοσοφικό υπόβαθρο όμως παραμένει ίδιο. Αντιθέτως, οι θεουργοί ενσυνείδητα αποπειράθηκαν να προσεταιριστούν τη τάξη των πεπαιδευμένων, των φιλοσόφων, υιοθετώντας βασικές Πλατωνικές και Νεοπλατωνικές θεωρήσεις. Με την πάροδο των αιώνων, ο Νεοπλατωνισμός αφομοίωσε μυστικιστικές και μαγικές παραδόσεις και αφομοιώθηκε από αυτές⁶.

Ένα ακόμη σημαντικό βήμα που παγίωσε τη μαγεία στο Νεοπλατωνικό σύστημα ήταν η φιλοσοφία του Ιάμβλιχου. Το φιλοσοφικό έργο του διαφοροποιείται σε μεγάλο βαθμό από αυτό των Πλωτίνου και Πορφύριου. Ο Ιάμβλιχος εκτός από το εν, την ύψιστη αρχή του Πλωτίνου, εισάγει και ένα υπέρτερο εν, ανώτερο από το προηγούμενο, επιπλέον διαιρεί το νου σε αντικείμενα της νόησης και σε πράξεις της νόησης. Συντελείται έτσι η ολοκληρωτική αναγωγή της φιλοσοφίας σε μαγεία. Ενώ ο Πλωτίνος και ο Πορφύριος αντιμετώπιζαν τη μαγεία σαν ένα πρωτόγονο μέσο για τη σωτηρία της ψυχής και η πλάστιγγα στη φιλοσοφία τους έγερνε σαφώς υπέρ της λογικής άσκησης της ψυχής και του νου, ο Ιάμβλιχος επαναπροσδιορίζει τις προτεραιότητες του ανθρώπου, ανάγοντας τις μυστικιστικές θεουργικές τελετές στο

⁶ Θ. Πελεγρίνης, *Μάγοι της Φιλοσοφίας*, ό.π, σελ.96 - 102.

υψηλότερο βάθος. Η επίκληση ανώτερων δυνάμεων στο πλαίσιο μαγικών τελετών με στόχο τη σωτηρία της ψυχής είναι δικαίωμα των ανθρώπων και αποτελεί εκούσια εκχώρηση των θεών. Δεν είναι λοιπόν η συστηματική άσκηση ψυχής και νου μέσω της φιλοσοφίας που θα ενώσει τον άνθρωπο με το θεό, αλλά η μαγεία όπως τελείται στις θεουργικές διαδικασίες. Στο σημείο αυτό, η φιλοσοφία υποβιβάζεται και περνά πλέον σε δεύτερη μοίρα δίνοντας τη θέση της στη μαγεία και το μυστικισμό. Η ιδέα του Ιάμβλιχου αποδεικνύεται ανθεκτική στο χρόνο, καθώς βρίσκει ανταπόκριση σε μεταγενέστερους πνευματικούς ακόλουθους. Ίσως μπορούμε να πούμε ότι η σκέψη στην εποχή εκείνη γίνεται πιο θεολογική και σαφώς λιγότερο φιλοσοφική, με την έννοια ότι πλέον η πίστη σε ένα υπερβατικό ον γίνεται δεδομένη και μη αμφισβητήσιμη και παράλληλα ο τρόπος ένωσης με το υπέρτατο αγαθό στηρίζεται κυρίως σε λατρευτικές τελετές και όχι στη πράξη του φιλοσοφείν.

Για να κλείσουμε τον κύκλο της αρχαίας Ελληνικής φιλοσοφίας, πρέπει να επισημανθεί ότι η διδασκαλία του Ιάμβλιχου αποτελεί το τέλος της μακράς διαδρομής της. Ο Δαμάσκιος, ο τελευταίος σχολάρχης της Ακαδημίας του Πλάτωνα, ακολουθώντας τον Ιάμβλιχο, εισάγει στο Νεοπλατωνικό οικοδόμημα μια άρρητη, υπέρτατη αρχή πέραν του ενός. Αυτήν την αρχή μπορεί να την αγγίξει κανείς μόνο με μυστικό τρόπο. Ο τρόπος και σε αυτήν την περίπτωση δεν είναι άλλος από τις μαγικές, θεουργικές τελετές, γιατί μόνη η άσκηση της φιλοσοφίας είναι ελλιπής.

Ιδιαίτερη σημασία στη μαγεία έδωσε και ο Πρόκλος, προκάτοχος του Δαμάσκιου στη σχολαρχία της Ακαδημίας, ο οποίος είχε συγγράψει και έργο αφιερωμένο στην μαγεία της θεουργίας. Ο Πρόκλος μάλιστα υποβαθμίζει τον φιλοσοφικό λόγο προτιμώντας να βάλει σε πρώτη θέση τη πίστη⁷.

Η Νεοπλατωνική παράδοση δέχτηκε και την εισροή των ερμικών κειμένων. Το *corpus hermeticum* που λέγεται ότι συντάχθηκε από τον Ερμή Τρισμέγιστο, Αιγύπτιο ιερέα που έζησε πολύ πριν το Χριστό, αφορούσε αλήθειες που παρέδωσε στους ανθρώπους ο αρχαίος θεός Θώθ. Αρχικά, τα κείμενα αυτά θεωρήθηκαν γνήσια και

⁷ Η πίστη είναι γι' αυτόν η μόνη οδός προς την ένωση με το θείο. Για το λόγο αυτό παροτρύνει τους μύστες να αφήσουν τη λογική της φιλοσοφίας για το «παράλογο» της πίστης. Για να επιτευχθεί η ένωση με το θείο, είναι απαραίτητο να καταληφθεί κανείς από μια θεϊκή τρέλα. Θ. Πελεgrίνης, *Μάγοι της Φιλοσοφίας*, ό.π, σελ.113 - 120.

επειδή αναφέρονταν στην ύπαρξη του υιού του θεού, επιβεβαίωναν το χριστιανικό δόγμα.

Τα θέματα με τα οποία ασχολούνται τα ερμητικά κείμενα είναι ποικίλα, άλλα έχουν πρακτικό και μαγικό χαρακτήρα και άλλα φιλοσοφικό. Έτσι αναφέρονται στην αστρολογία, στο μυστικισμό, στις άγνωστες δυνάμεις διαφόρων φυτών και λίθων, στην κατασκευή φυλακτών, τα οποία χρησιμοποιούσαν στις επικλήσεις ανώτερων δυνάμεων, αλλά και στη φιλοσοφική παράδοση της εποχής, που αποτελούσε ένα αμάλγαμα Νεοπλατωνικής και Στωικής φιλοσοφίας με έντονες επιδράσεις ανατολικών πολιτισμών.

Παρατηρείται, συνεπώς, μια τάση από την πλευρά της Ελληνικής φιλοσοφίας να συμπεριλάβει στο σύστημά της το μεταφυσικό στοιχείο. Υπάρχει άλλωστε και μια ιδιαίτερη σχέση μεταξύ Ελλήνων και ανατολικών πολιτισμών, καθώς οι αρχαίοι φιλόσοφοι συνήθιζαν να ταξιδεύουν στην ανατολή και ειδικότερα στην Αίγυπτο.⁸

Η κυριαρχία της μαγείας έναντι της φιλοσοφίας δε γινόταν να αποφευχθεί καθόσον, τα ευρύτερα λαϊκά κοινωνικά στρώματα την είχαν αποδεχθεί και πίστευαν πραγματικά στις δυνάμεις της.

Το πρόσωπο του μάγου είναι αμφιλεγόμενο στην ιστορία των ιδεών και των κοινωνιών. Η φύση είναι ζωντανός οργανισμός και ο μάγος βρίσκεται σε σχέση συνέχειας με αυτήν, καθώς θεωρείται φτιαγμένος από όμοιο υλικό, αποτελείται από τα ίδια στοιχεία με αυτήν. Γεγονότα που συμβαίνουν σε ένα κομμάτι της φύσης, παρατηρούνται και σε άλλο επίπεδο. Γνώσεις για τη ζωή των άστρων αφορούν άμεσα την επί γης πράξη του ανθρώπου. Ο μάγος ενστερνίζεται αρχές συνέχειας και αντιστοιχίας: ένα καθρέφτισμα της φύσης που επηρεάζει ακόμη και την ηθική υπόσταση του ανθρώπου.

Ο σκοπός της επενέργειας στη φύση έχει μια αισιόδοξη οπτική, καθώς προσβλέπει στη βελτίωση των προβλημάτων, την τελειοποίηση, την εξέλιξη, την πρόοδο, όχι μόνο σε ό,τι αφορά στην ύλη, αλλά και την ηθική, καθώς απελευθερώνει τον άνθρωπο.

⁸ Θ. Πελεγρίνης, *Μάγοι της Φιλοσοφίας*, ό.π., σελ.116 – 118.

Από ηθική άποψη, εάν προσπαθούσαμε να οριοθετήσουμε την πράξη του αλχημιστή, θα μπορούσαμε να πούμε πως είναι υπακοή στο πάθος για ικανοποίηση αναγκών και απόκτηση ανεξέλεγκτης δύναμης. Οι ίδιοι θεώρησαν ότι οδηγήθηκαν από τη φύση υπακούοντας σε αυτήν ως εντολοδόχο. Η ίδια η φύση βέβαια δεν είναι ούτε καλή ούτε κακή.

Υπό την προοπτική της Αριστοτελικής πρακτικής φιλοσοφίας, που επισημαίνει τη λογική σχέση σκοπού και μέσου, μεγάλο μέρος μάγων δεν ακολούθησαν ορθολογική ηθική και ευγενείς σκοπούς. Αντίθετα, καταχράστηκαν τις γνώσεις τους, για να επιδράσουν κατά βούληση στη φύση, να την καταστήσουν υποχείριο των δικών τους σκοπών, κάτι που ως νοοτροπία συναντάμε και στην εφαρμοσμένη επιστήμη του εικοστού αιώνα.

Από την άλλη πλευρά, καθώς η φύση αντικαθιστά το θεό στους αλχημιστές, καθίσταται παντοδύναμη καθοδηγητική αρχή. Κατά τον ίδιο τρόπο η οικολογική ηθική σήμερα μας παρακινεί να ανάγουμε τη φύση σε ηθική αρχή, για λόγους εξισορροπητικούς. Για το μάγο η φύση είναι πηγή δύναμης, ενώ για τον σημερινό άνθρωπο πηγή γνώσης για προστασία του και υποκείμενο στο οποίο βλέπει να αντανακλώνται οι προθέσεις και προσδοκίες του. Παράλληλα, προεκτάσεις του προτύπου του σοφού – μάγου – ή παρεμφερών μορφών στους διαφορετικούς πολιτισμούς, που συνδέονται με το φυσικό κόσμο, μελετώνται από επιστήμες, όπως η εθνολογία και η κοινωνική ανθρωπολογία.

Η εξέλιξη της επιστήμης, αλλά και η ίδια η ανθρώπινη εξέλιξη, μας οδηγεί σήμερα στο να αναθεωρήσουμε τη σχέση μας με τη φύση. Ο άνθρωπος είναι είδος που εξελίσσεται με συστημικό τρόπο, ενώ τα φυσικά συστήματα αναγνωρίζονται αναλογικά και στην κοινωνία.

Σημειώματα

Σημείωμα Ιστορικού Εκδόσεων Έργου

Το παρόν έργο αποτελεί την έκδοση 1.0.

Έχουν προηγηθεί οι κάτωθι εκδόσεις:

- Έκδοση διαθέσιμη [εδώ](#).

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Εθνικών και Καποδιστριακών Πανεπιστημίων Αθηνών, Άννα Λάζου, Κωνσταντίνος Καλαχάνης 2015. Άννα Λάζου, Κωνσταντίνος Καλαχάνης. «Φιλοσοφία της Φύσης. Η Φύση στην Αρχαία Ελληνική Φιλοσοφία.». Έκδοση: 1.0. Αθήνα 2015. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση: <http://opencourses.uoa.gr/courses/PPP107>.

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Μη Εμπορική Χρήση Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Διατήρηση Σημειωμάτων

- Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:
- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων

Το Έργο αυτό κάνει χρήση των ακόλουθων έργων:

Εικόνες/Σχήματα/Διαγράμματα/Φωτογραφίες

Εικόνα 1: Το Καθιερωμένο Πρότυπο, Copyrighted. Πηγή: sbhep-nt.physics.sunysb.edu)

Εικόνα 2: το κοσμικό σύστημα που εισηγείται ο Φιλόλαος, με το κεντρικό πυρ στο μέσον του κόσμου. Copyrighted. Πηγή: www.physics.unlv.edu

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αθηνών**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

